

En Dør utad (versjon VG)

Taler

Bjørnstjerne Bjørnson

Dato

23 oktober 1899

Sted

Logens store sal, Kristiania

1 Han begyndte med at nævne, at han oprindelig havde lovet at tale ved samme
Anledning som Nansen, og hvad han havde at sige, kunde da bare være noget at
føje til efter Nansens Foredrag. Da man havde ønsket Foredragene i to
Maaltider, stod han nu alene og bad da om Undskyldning for, at han ikke var
5 tilstrækkelig forberedt; Følgen heraf kunde blive, at der ikke kom tilstrækkelig
Orden i Talen, og at han kunde komme til at bruge stærke Udtryk. Han stod
her paa en farlig Plads; han havde netop læst i Dagbladet en Artikel af Garborg,
hvori de, som var imod Maalstrævet, stempledes omtrent som Landsforrædere.
Han bad dog ikke om Overbærenhed for sin egen Skyld, men for den Sags, han
10 vilde omtale. Vi stod her overfor en stor Fare.

Han havde aldrig talt mod selve Maalstrævet; han havde elsket det og elskede det
som saadant den Dag idag; meget af, hvad der skreves paa Maalet, var for ham
en kjær og skøn Læsning. Han havde været med, dengang Ivar Aasen skrev,
15 været med med al sin Interesse, og syntes, det var dejligt; han havde været med,
da Dølen skrev - de havde været Venner; han havde været med i Bergen, da
«Hungrvekkja» kom; dengang skulde man helt tilbage til Oldnorsk, men han
syntes, det var dejligt. Det var i Ungdommen, og Ungdommen har ligesom
Folkene i sin unge Tid Paradiset bag sig. Han syntes, det var dejligt at faa vække
20 noget gammelt op. Det var, som han graat af Hjemlængsel efter det Hjem, som
aldrig havde været hans. Det var i den store Romantiks Tid, men Romantiken
var en Reaktionens Tid: det er i Reaktionen, det gamle trækker sig ind paa os.
Og som Reaktion vilde Maalstrævet virke, hvis det fik gaa saa vidt, som mange
vilde. - Siden havde han viet sig til Fremgangens Sag; han ønskede at være med
25 paa noget ædlere end at gjenrejse det gamle. Han fandt det skjønnere at have
Paradiset foran sig. Han havde ogsaa senere faaet et andet Syn paa de Mænd,
som optraadte dengang; han saa nu, hvor meget tusset almueagtigt der for
Eksempel var hos Ivar Aasen.

Det var ikke hans Mening, at ikke Bondebarnet skulde begynde med at læse sit eget Maal; det burde tvertimod være paabudt, at det først skulde læse sin egen Dialekt, da vilde Læsningen gaa tre Gange saa fort. Ligedan den første Undervisning i Moral. Men de fleste Lærere kan ikke Dialekterne, og saa tager
35 de da det lavede Maal. Han turde forsikre, at tog man vort almindelige Sprog, saaledes som Overlærer Knudsen virkede for at forme det, fjernede Fremmedord og saa videre og lagde det vel tilrette, da vilde der neppe findes det Sted i Landet, hvor Børnene ikke lærte bedre paa det end paa det lavede Sprog. At bruge dette var Fusk.

40

Han vilde ogsaa, at Børnene skulde faa smage paa de Forsøg, der var gjort paa at skrive paa Maalet. Men naar de skulde videre, maatte de op i Kultursproget. Har nogen hørt Magen til, at Folk skal blive dannede Mennesker uden at træde op i det Sprog, som er Dannelsens? Alle maa did for at faa sit Begreb udvidet og
45 dannet, saa det kan arbejde let. Hvad er Kultur andet end Gangen fra det koldere til det varmere, fra det langsommere til det raskere, fra det tungvindtere til det lettere? Bondens sene, nølende ubestemte Maade at udtrykke sig paa kan være ejendommelig og have sin Interesse; men vi vil have det raskere, klarere - vi har ikke Tid til sligt Sludder. (Bifald.) Og saa maa vi have det varmere. Paa det
50 Sprog, han nu talte, gik det bedre at udtrykke sig, fordi saa mange andre havde fyret paa før. Det var i Grunden Skam, at han skulde være nødt til at staa her og forsvare dette Sprog; der var saa mange andre, som skulde gjort det.

Et Billede paa Bonden havde paatrængt sig ham i Tyrol, hvor dog Bønderne ikke
55 var komne saa langt som hos os. Det var, som om en Del af dem sad fast i Jorden til Halsen og bare med Hænderne som nogen Gribetænger oppe over Jorden. Andre sad fast til Livet, andre til op paa Benene, medens enkelte havde faaet ogsaa Benene fri. Det var de siste, det gik an at tale med og finde Forstaaelse hos.

60

Læg Mærke til, hvor tungsindig Folkepoesien og Folkemelodierne er. Saa snart der kommer større Glæde ind, er det et Fremskridt. Bønderne stod med sit Sprog og sin Maade at være paa langt tilbage i Livsglæde, Livstro og Varme. I den siste Tid holder man i Arkitekturen ikke længer paa med Svalgangene, som stænger Lyset ude; nu tager man til Forbillede Embedsgaardene med de store
65 Vinduer. Det er et Fremskridt - ikke bare i Kultur, men i Nørskhed. Vi gaar ikke længer tilbage til det, som ligger fjernest, men til det, som ligger nærmere. Ligedan i Musiken; Folkeviserne benyttes kun som Motiver. I Vævning holder de endnu paa at gjøre op igjen disse næseløse og benløse Figurerne - det er

70 almueagtigt; vi maa tage Motiverne og skabe videre paa dem. Man skal staa paa det gamles Grund, men man skal ikke lægge sig plat ned for at være sikker paa, at man er paa Jora si. (Bifald.)

Taleren gik derefter over til at kritisere en Del Love, som man havde faaet i den
75 siste Tid. Det var et Slags anonyme Love, man vidste ikke rigtig, hvor de oprindelig skrev sig fra; der sad vist nogle politiske Kliker her i Kristiania og punschede dem og røgte dem sammen. (Bifald.) Ifølge Folkeskoleloven af 1892 skal Skolestyret afgjøre, om Landsmaalet eller det almindelige Bogsprog skal bruges i Skolen. Det er, som det skulde være ligegyldigt, om der fandtes et
80 Kulturmaal! Dog skal Børnene lære at læse Bogsproget. Tænk de skal virkelig lære at læse Kultursproget! For Taleren var dette oprørende; det var at spænde Benene unda os i Kultur. I Loven om de højere Skoler nævntes baade for Middelskolens og Gymnasiets Vedkommende Landsmaalet foran Bogsproget; begge skulde bruges i skriftlige Udarbejdelser; dog skulde det læres at skrive det
85 almindelige Skriftsprog i Gymnasiet - tænk! Saadanne Love var saa letfærdige, at han vilde kalde dem med ét Ord: Friskfyrløve. (Bifald.) At vi kan faa slige Love, kommer af, at vi ikke har nogen Institution til Varetagelse af de Kulturopgaver, som skal fremmes gennem Lovgivningen. Her sidder de i private Komiteer og laver sammen noget, som de putter i Hænderne paa nogle Stortingsmænd, og
90 saa gaar det. (Bifald.) I andre Lande har man saadanne Institutioner, som har at vaage over Kulturinteresserne; man har dem under Navn af Statsraad (hvad vi kalder Statsraad, kaldes der Ministerium), Universitetsraad og saa videre. Politikere duer ikke uden videre til sligt. Tag for Eksempel en Præst, som udnævnes til Kirkeminister, en Præst, som har studeret Teologi og hvad dertil
95 hører, - saa skal han have med alle Kulturspørsaal at gjøre, baade Sproget og altsammen! Det magter han ikke. Og en Bonde, som hjemme er Staldkar og Jordarbejder, han skal ogsaa være med at bestemme over, hvad Sprog vi skal ha! Nej, det gaar ikke an, at Universitetet gaaes forbi. Det er ikke Arne Garborg og Steinsvik, som skal raade her. Men man kan jo ikke fortænke dem i det, naar de
100 faar Anledning til det. - Nu havde vi ved Universitetet faaet en Maalprofessor, og det var ret. Han var en bra Mand, som Taleren holdt meget af. Lad der bare blive arbejdet paa at samle alle de Ord, som nogensinde har været talt af norsk Tunge - skjønt Nyttens af det ikke var saa let at forstaa. Sæt for Eksempel et saadant Ord som «Loppe» sæt at der fandtes tyve forskellige Ord for dette
105 Begreb, hvad Nytte kunde der være ved at samle paa dem? (Munterhed.) Men lad dem faa denne Filologi, lad dem faa sin Professor. Det er bare ærgerligt, at han er en saadan sød Mand, at han gaar omkring og forfører Folk som et

Kvindfolk. (Munterhed.) Men i sin Tiltrædelsestale har han erklæret, at det
110 nuværende Maal skal væk. Nu kan Landsmaalet ikke kultiveres helt før paa flere
Aarhundreder. Taleren forstod ikke deres Samvittighed, som vilde have et sligt
Interregnum. Han forstod overhovedet ikke Fanatikere.

Ved Seminarierne skulde det nu indrettes saa, at alle Lærere blev Maalstrævere.
115 Paa et Journalistmøde skulde nylig en fremtrædende Mand have erklæret, at om
3 Aar skulde det være fastslaaet, at der kun skulde skrives Landsmaalsstil til
Artium. Og til Nationalteatret har en af Koryfæerne skrevet, at hvis det spiller
Stykker paa Maalet, skal det faa Statsbidrag. Han har Stortingsmændene i
Lommen, han! (Munterhed.) Men da bør der ogsaa spilles i gamle Bondedragter
120 - og saa maa der spilles gruelig mange Folkeviser. Det ene hører sammen med det
andet.

For alt dette kræves der visse Sætninger at lægge til Grund. Man siger, at
Bondemaalet er en nærmere Arvtager efter det gamle, at det er vakrere, at det er
125 hjemligere. Ja, det er paa en vis Maade sandt. Men gamle Dragter kan ogsaa være
vakrere end de, vi gaar i; vi tager dem ikke paa os for det. Og nede i Schwatz,
hvor Taleren fandt et roligt Fristed, naar han skulde arbejde, kunde det hænde,
at Kobjælderne rent forstyrrede ham, fordi de virkede saa hjemlig. Men skulde
han derfor rejse fra sit Arbejde og hjem? Ikke alt, hvad der er hjemligt, er derfor
130 berettiget.

Han vilde her gjøre en Uret god igjen. I en Oversigtsartikel over norsk Literatur
havde han sagt, at der efter Aasen ikke var skrevet noget originalt paa Maalet.
Han havde da glemt Per Sivle. Sivle har skrevet meget, som ikke duer; men han
135 har skrevet en 12-20 Digte, som hører til det dejligste, vi har, og som er særegne
og personlige. Han lever nede i det hjemlige, har indskrænket sig til dets Kreds,
og denne Fortætning og Indskrænkning er hans Styrke; den har givet dejlig
Poesi. Men vi skal ikke søge en saadan Indskrænkning, fordi om den giver dejlig
Poesi. Vi vilde blive erkekjed den tilsidst, fordi den er for trang.

140 Saa siges det, at Maalet er mere norsk. Der var en Mand, som havde snakket om
«de a're Digterne og saa vore». «Vore», det var Maaldigterne; de andre skulde
ikke være norske. Taleren spurte, om de Tilstedeværende syntes, han stod her og
ikke talte Norsk? I saa Fald var de ikke kompetente til at dømme. Han kunde
145 skaffe Vidnesbyrd nok fra Danmark om, at man der ikke ansaa hans Maal for
dansk. Og han havde staaet paa samme Talerplads som mangen, der talte

Landsmaal, og var bleven bedre forstaaet. (Bifald.) Skammer man sig ikke ved at kalde Wergeland mindre norsk end Aasen? Har Roden alene Betydning og ikke
150 Træets Top med Løv og Blomster? Man kan ikke sige, at en gammel Rod i Skogen er mere norsk end Henrik Ibsen. Vi staar nu i en Tid, da vi gjennem vort nuværende Rigsmaal og Literaturen paa dette Maal har givet de største Aandsudslag og vundet Anerkjendelse ved Siden af Europas største Nationer. Og netop denne Tid har man valgt til at ville udrydde dette Sprog! (Stærkt
155 Bifald.)

Men, siger man, Bønderne er ikke med her. Ja, er de ikke det! Jo, den store Aandsvækst har virkelig Rod i Bønderne, de er med. Se bare paa vore Stortingsbønder; de Karer er sandelig med. Og det er dog vort Kulturmaal med
160 alt, hvad dette bærer med sig, som har gjort dem til slige Karer. Vil I øge Evnen hos Bønderne til at komme med, saa arbejd i det Maal, vi har. Det er forargeligt, at der ikke i dette Sprog arbejdes mere for, at det skal blive lettere at læse, at flere skal ha Læselyst. Her havde mange stor Skyld. Taleren vilde tage Statsminister Steen og drage frem. Han taler og skriver et Sprog, saa Gud maa sig forbarme.
165 Det er ligefrem vanskeligt at forstaa. Han har vist liden Lyst til det, dertil er han for klog. Men han gjør intet for at komme bort fra det; han bliver bare værre. Ligedan med de andre. Ligedan med vort Lovsprog. Det er noget departementalt Vrøvl, det værste, som har været tænkt. Pressen gjør heller ikke, hvad den skulde. Lovene skulde Taleren gjerne paatage sig at skrive om paa
170 norsk, og da synes Folk, at de vilde blive bedre forstaaet end «Maallovene». (Bifald.) Det burde paalægges Folk i Departementerne at skrive Lovforslagene paa et mere norsk Sprog.

En Ting, som der sjelden tales om, er Sproget som Udviklingsmiddel. Se paa
175 Urensligheden og Samlivet paa Landsbygden. Der er i Bondemaalet saa mange Udtryk, som ligefrem holder disse Ting fast, fristes til at vedblive med dem. Renslighed skal ligesom ikke engang være rigtig norsk. Men den er dog den første Spire til Skjønhedsfølelse. I Skolen bør man begynde med Opdragelse og Indøvelse i det etiske, deriblandt ogsaa i Renslighed. (Bifald.) Det er vigtigere
180 end at stænge os ude fra Kulturmaalet. Vi maa have en dygtigere Skole for at kunne optage Konkurrencen med andre Lande. I det Øjemed vilde det være prægtigt at faa Engelsk ind i Folkeskolen. Det vilde aabne Døren ud til noget - Maalet aabner kun Døren indad.

185 Et Fænomen af ny Dato er det, at Kristendomsfolket tager sig saa af

Landsmaalet. Det er ganske rimeligt og let at forstaa. Lad dem ogsaa gjerne faa baade Salmer og Prækener paa Maalet; men ét maa ikke glemmes: Flyttes Kristendomsforkyndelsen i sin Almindelighed over i Almueagtighedens Maal, da - Adieu, Kristendom! Da sidder Kristendommen igjen med Almuen, den tarveligste Almue. Husk, hvorledes det gik, da Hedenskabet blev aflægs; paa Latin betyder paganus en Mand fra Landet, en Bonde, men Ordet blev ogsaa ensbetydende med Hedning; ligedan det tyske «Heide». Der ligger en Advarsel i dette.

195

Endnu en Floskel er kommen frem. Man har henvist til andre Nationers Sprogkamp, Finnernes, Bretagnernes, Slavonernes i tysktalende Lande, Flamlændernes overfor Fransk; men det er gale Billeder. Her er Tale om Modsætning mellem helt forskellige, indbyrdes uforstaaelige Sprog. Bedre passer Sammenligningen med Forholdene mellem Højtysk og Plattysk. Det siste tales almindelig mange Steder i Nordtyskland. Men Tyskerne, som bare er 50-60 Millioner, de har ikke Raad til at holde to Sprog; vi, som er hele to Millioner - vi skal have Raad til det! (Bifald.)

205 Paa Røvær, hvor den store Ulykke nylig hændte, vilde de Gamle ikke lægge ud den Dag, da Vejret var truende. De Unge vilde - og saa druknede de alle. Man skal have Agt for Tegnene, spørge Historien, ikke lade sig rive med af fantasifuld Ungdom. Taleren mente her ikke den yngste Ungdom; den er imod Maalet. Bare ved, at den tvinges til at bruge det i Skolen, faar den imod det. Og gaar det videre i samme Retning, vil Maalet blive hadet.

210

Endnu en Ting kommer man til at tænke paa ved Ulykken derborte. Havde disse Folk været mere oplyste, havt bedre Kundskab, lært sig til at agte paa Barometeret og saa videre, - havde det da gaaet dem saa ilde? Vi maa se til at faa bedre Skoler, blive et dygtigere Folk og lære vore Børn op dertil. Vi maa ikke afbryde Samkvemmet med Danmark. Danskerne er Verdens mest oplyste Folk. Derfor er de ogsaa det dygtigste. Vi har meget at lære af dem. Derfor maa vi ikke afbryde det aandelige Samliv med dem, som er knyttet gennem Literaturen. Det vilde være en ugjennemtænkt og farlig Sag. Taleren var som sagt ikke imod selve Maalet; hvad der maatte bekjæmpes, var Maalstrævernes forvovne og uoverlagte Gang.

220

Garborg havde sagt, at det var Bohemerne i Kristiania, Taleren havde med sig. Er det virkelig Mænd, som skal kunne gaa i Spidsen, der kommer med slig

Fanatisme, sligt Tull? Nej, deres Kompas viser nok urigtig. Og saa skulde Højre komme med. Ja, sluttede Taleren, jeg har nu altid præket, at Højre ogsaa er Nordmænd. Kommer den Tid, da Kampen staar om dette, da gaar jeg med Højre i denne Sag! (Langvarigt, stormende Bifald.)

230

Da Bifaldet havde lagt sig, ytrede Taleren, at han som sedvanligt havde glemt sit stærkeste Argument. Naar Norge fik 3 Millioner Mennesker, vilde Kristiania have 1 Million. Byens Formue vilde da være mod Landets som 3 mod 1, dens Intelligens som 30 mod 1. Her vilde vi have den faste Borg for Kulturen, som
235 ikke kunde overvindes. Her vilde man aldrig komme til at sige «slejke» for «slikke». Det kunde indvendes, at der flyttede saa mange ind fra Landet til Kristiania. Men med dem gik det som med Indvandrerne til Amerika; de maatte tilegne sig Maalet der, hvor de kom; ti dette aabnede Døren udad.

240

Kilde

Verdens Gang, 24. okt. 1899. (Verdens Gangs referat er optrykt i Chr. Collin og H. Eitrem (red):
245 Bjørnstjerne Bjørnson. Artikler og taler, bd. 2. Kristiania 1913, s. 408-415.

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/en-dor-utad-versjon-vg>

250

255

260